S. ÇEGODAJEVA

П29.9
390

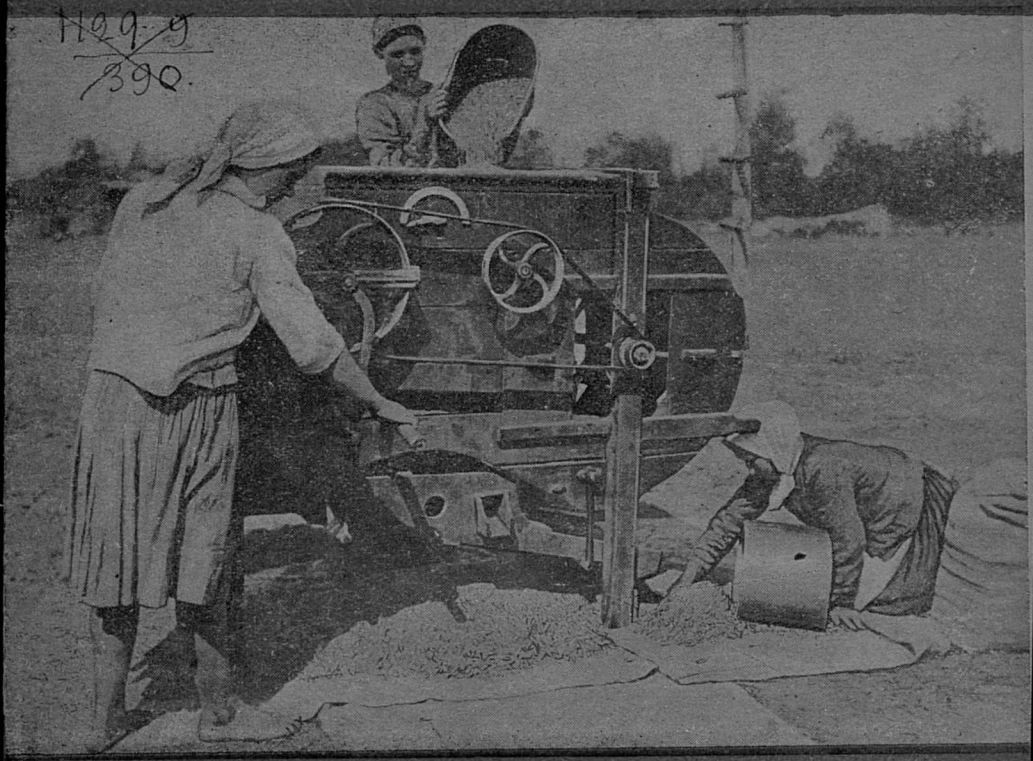

KƏƷЬS ŞU JЬLIŞ

ŞEĻXOZGIZ • MOSKVA • 1988

Коми-П.
2-1019

S. ÇEGODAJEVA

kəzьs şu jьliş

Г.П.Б. в Лнгр.
Ц. 1933 г.
Акт № 252

ŞEĻXOZGIZ ★ MOSKVA ★ 1933

Ответственный редактор *С. Грибанов.* Технич. редактор *Т. Соколова.*
Книга сдана в набор 8/I 1933 г. Подписана к печати 9/II 1933 г. Индекс Н-53-Би Скхгиз № 3779 п. л. $1^1/_2$ Бумага 82—110 $^1/_{32}$ в 1 п. л. 17500 п. зн.
Уп. Главл. Б-22348 Заказ № 52 Тираж 4500

17-я тип. треста «ПОЛИГРАФКНИГА», Москва, Шлюзовая наб., 10

Agroţexnika вerdə

Komunis parţija veşkətləm şərti mijan stranaьn perьta munə kol[lekţivizacija. Osnovnəj şe[skəj kəzajstvoa rajonnezьn ənna kad kezə kreşşana ətlaalisə kolxozzezas 80-90 procent gəgər вьdəs muiş, kədə ozzьk usalisə ətika kəzajstvoez. Una organizujtəmaş ьzьt sovxozzez. Socia[isţiçeskəj ьввez vьlьn 100 şurs traktor gəgər usaləns. Eta вьdməm poniş SSSR-anьm kьzan muьs vojnaəz kad şərti sodis 30 mi[lon gektarən (torjən-ni una sodis ţexniçeskəj ku[turaez uvtьn da turunnez uvtьn).

Ənna kadə kolxozzezlən medьzьt mog: levtьnь kolxoz ьввez vьlьn urozaj. Etə mogsə olanə pьrtəm ponda kolxozzezlən em вьdəs kolanьs. Gьriş socia[isţiçeskəj kəzajstvoezlən вurladorres (preimussestvoes) вьdsən lezasə sovxoz da kolxoz ьввez vьlьn urozajsə levtьnь sь vьlьna, mьj vьlьna sija nekər oz vermь levnь ətika kəzajstvoьn.

Вьd vi[tulьssa kəzan kad pondətçikə kutçənь uзavnь şomədən (soţnamədən) vi[masino-traktornəj stancijaez.

Medvi[da вurzьk masinaez şo unazьk da unazьk sedənь kolxozzezas da sovxozzezas. Sta[in jortliş kvaţ indət oləmə pərtəmən da sь şərti вura da вьєəma usaləmsə organizujtəmən вьdəs şe[skəj kəzajstvo uззezsə pozə nuətnь perьta i kolan kadə. Вьd kolxoz vermas aslas uзə pьrtnь agronomija naukaliş вьdəs tədmaləmsə.

Voiş-voə ьzdə kolxozzezlən lьd i nija вь[iş loənь ozьn muniş — овrazcovəj kəzajstvoezə. Məjmuşa 1932 voəni mukəd kolxozzez vermisə boşnь ətik gektar vьliş sərət urozajsə 20 centner i sьşşa unazьk. Seєəm vьlьn urozaj poniş kolxozzez netoko vermisə tьrtnь sodtətən nanzaptan plansə, no i esə вьd uзlun ponda kolxozniknezlə şetisə şusə 3 da unazьk kilogramən.

No ne вьdəs kolxozzez vermasə oззaşnь esə seєəm zoramәm — вьdməmnas.

Una kolxozzezьn uməḷa munə oləmə agroṭexṇika meroprijaṭijaez pьrtan uз. Una kolxozṇik ənəз eѕə ezə vermə veƶərtnь sijə, mьj вur uroƶajsə poƶə воṣnь toko sek, kər kəƶajstvosə nuətam nauka ṣərti. Toko eta pod vьlьn mijə jeѕtətam əddən kolan mogsə, kədə suvtətis komuṇis parṭija, — vьlьn kaçestvo ponda peṣṣan da socialisṭiçeskəj ьввez vьlьn uroƶaj leвtan mogsə.

SSSR Sovnarkom da VKP(в) Centraḷnəj komiṭet 1932 voṣa ṣeṇṭaв 22 lunə „Uraƶaj leвtan meroprijaṭijaez jьliṣ“ ѕuəmьn viṣtaləm:

„Loktis kad, kər kəзan musə sodtəmən-ьƶdətəmən kəƶajstvo вьdməmṣaṇ kolə kutçьnь peṣṣьnь вuraƶьk mu uзaləm ponda, peṣṣьnь uroƶaj leвtəm ponda — əṇṇa zoraman kadə ṣeḷskəj kəƶajstvoьn kьз medьзьt i centraḷnəj mog ponda“.

1932 vo plan ṣərti 1933 voṣa planьn kəзan muьs sodə toko ѕogdi uvtьn, zər da id uvtьn (2 da $^1/_2$ miḷḷon gektarən). Bьdəs kəзan muьs sodas toko 1 miḷḷon gektarən. Siз loə sijən, ѕto ṇeƶьk kolan (dontəmƶьk) kuḷturaez uvtiṣ muьs miḷḷon da зьn gektar mьmda munas ṣu kuḷturaez uvtə.

Tulьssə medoзза agroṭexṇika meroprijaṭijaez pondətçənь kəзьs ṣu ləṣətəmṣaṇ. Sь ponda, medвь aslьt вьєəmik veƶərtnь enə meroprijaṭijaezsə, kolə вura tədnь, kьєəm med vəli kəзьs ṣu. Sьвərьn kolə tədnь, mьjlə mijə kəзьs ṣusə leзam ətik-mədik ṣu tələtan da sortujtan maѕinaez-pьr. Kolə tədnь, kьз ena maѕinaes uзalənь. Sьṣṣa kolə tədnь, kьз вurƶьka ləṣətnь da iṇdьnь kəзьs səstəmtan uзsə. Bьdəs eta jьliṣ i loas ṣorṇi eta kṇigaьn.

Gьriṣ da posṇit kəзьsṣaṇ petas

To enija ѕogdi petasses kəзəmaṣ ətik kadə (viзət 1 ṣer). Adзat, ena petasses unaən aвu ətkoḍəṣ. Ətikkez nь kolasiṣ gьriṣƶьkəṣ i вasəkƶьkəṣ mədikkezṣa.

Mьjṣaṇ nь kolasьn seєəm ṇeətkoḍьs? Sija vermis вь lonь sьṣaṇ, ѕto mukəd ṣutuṣṣez ṣurasə mu pьєkə pь-

dьna. Tom petaslə əddən şəkьt pьrətnь kьz mu slojsə i mu vьlə mukəd sərьn mьtçişə şorənzьk.

No şer şərti eta ez vəv. Bьdəs kəzьs bьdsən puktəm əlpьdьna. Kəzəmaş ətik kadə. Ņeətkodьs toko sija, sto sogdi tuşşez ez vələ ətgьrişaəş da ətşəkьtaəş. Gьriş da şəkьt şutuşşaņ loisə bur petassez, a posņit da kokņittezşaņ — vьntəm da umə̈l petassez.

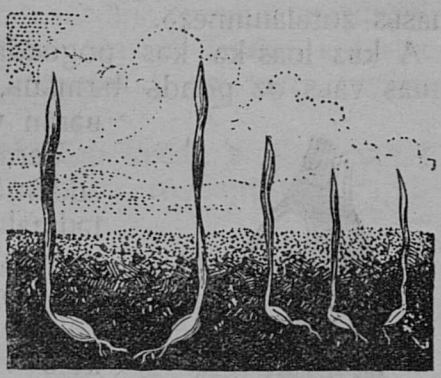

1 şer. Gьriş da posnit kəzьsşaņ petassez.

Mukəd kolxozņikkez ənəz-na ezə vezərtə gьriş da şəkьt kəzьsşaņ bursə.

Ezə vezərtə sijən, mьla bьcəmik ozə tədə, kьz şutuşьs petalə, kьtiş boştə aslьs medozza şojansə i dьr kezə-ja sьlə sija tьrmə.

Kьz petalə kəzьs

Mədik şer vьlьn mьtçaləma səri vundьstəm sogdi tuş. Tuşlən unazьk torьs (mьtçaləma *A* sьpasən) tьrtəm zapasnəj pətəsa vessestvoezən. Nijə pətəsa vessestvoezsə i mijə vermam adzьnь çoçkom sogdi pizьn — krupçatkaьn ļibo mannəj sьdəsьn.

Mukəd tuş torьs arkməm kьsokiş da çuzəsiş (zarodьsiş) (mьtçaləmaş *B* da *B* sьpassezən). Piz izikə eta kьsokьs da çuzəsьs loənь panələ. Pətəsa vessestvoez zapaskət çuzəsьs jansətəm pədanokən (şer vьlьn mьtçaləm Д sьpasən).

Kər şutuşьs kujlə kəs jərtətьn, sija kьz вь uzə. No kolə toko tuşьslə şurnь ul muə, kədə suçkəp sontə sondiьs, i sija pondas-ņi çuznь da petnь mu vevdərə.

Medpervo loənь medozza vuzokkez, sьşşa pondə bьdmьnь petas, kədnaiş arkmənь sьbərьn korrez da za. Kin-

nə verdə bьdmasliş çuzəssə, kьtçəz sija aslьs şojansə oz esə vermь sedtьnь açьs?

Sija olə da zoramə nija pətəsa vessestvoezən, kədna puktəmaş şutuşas. Nijə pədanokьs kьskə da iŋdə bьdmasьs zoralaninnezə.

A kьz loas-kə kəs pogoɖɖa i çuzan şutuşьş ponda muas vaьs oz pondь tьrmьnь, vermas-ja sija koşməm bərьn viɭiş çuznь?

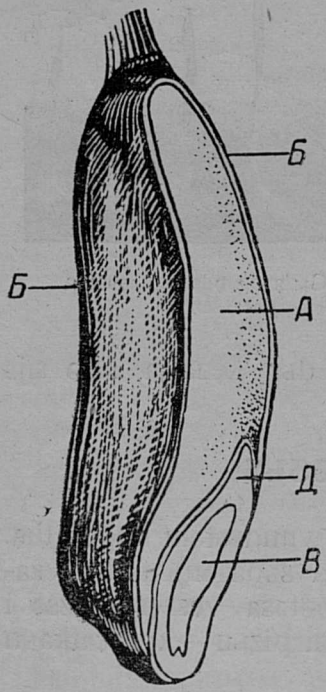

2 şer. Sogdi tuş (bura ьzdətəm) A-şojan zapas, Б-kəzьs kьs. B-çuzəs. Д-sçitok.

Vermas, kьtçəz vuzokkes abu əɖɖən kuzəş. Ətik velətçəm mort tədmaləm şərti vezərtisə: sogdi vermas çuzlьnь dasŋoɭ kьnьmiş, kəs pogoɖɖa dьrŋi 100 lun olikə.

Ɖert, şutuşlə bьd viɭiş çuzikə kolə vizнь una pətəsa vessestvoez. Gьriş da şəkьt şutuş, kьtən pətəsa vessestvoes unazьk, vermə vizşьnь kokŋit da vьntəm şutuşşə dьrzьk.

A, puktam siz, sto kəs pogoɖɖa oz lo i tuş şojan vьlьn çuzəsьs padmьtəg zoramə.

Estən bəra-zə burzьk gьriş şutuşьt. Vot germanskəj velətçəm morttezlən ruzəgən kerəm ətik opьt.

Sija kadə, kər gьriş şutuş vermis lezнь 5 vuzok, kədna ordçən uçiŧik vuzokkeskət vəlisə kuzanas $46^1/_2$ sanŧimetra, a uməɭ tuşlən vəlisə toko 2 vuzok, kədna єəє uçiŧik vuzokkezkət kuzanas — toko 7 *sm* (3 şer). Loaskə əni kəskoɖ pogoɖɖa, sek kuzzьk vuzzez perьtzьka vermasə pьrnь muşin pьєkə i adzьnь aslьnьs şojansə vaa muşin slojjeziş.

Eta-zə vermas lonь morozzez dьrŋi. Ətik opьtnəj ьв vьlьn kəzisə ŋeətkoɖ ruzəg kəzьs: posŋitə, sərkoɖə da gьrişə. Tulьsnas tədisə: 100 gьriş şutuş petasiş kulə

maş 13, 100 sərkoḍ şutuş petasiş — 31, a 100 posṇit şutuş petasiş — 57.

Vьntəm tom petas vьlə uşkətçənь i mədik vraggez — вьdkoḍ şu sogətьs da vreḍiţeļьs.

Mьj, tijan şərti, kolə kernь, medвь çozazьk mezdişnь ena uməļļezşaṇ? Kьєəm petas çozazьk ləşalə, kəţ sija i ṇevna vəli vərzətьstəm? Ḍert, şəkьt da vьna tuşşaṇ petas.

A, suam siз, oz lo kəţ ṇekьєəm beda, a şo-ṇi uməļ da posṇit kəзьs tuşşezşaṇ petassez rovṇajtçьnь, vətnь

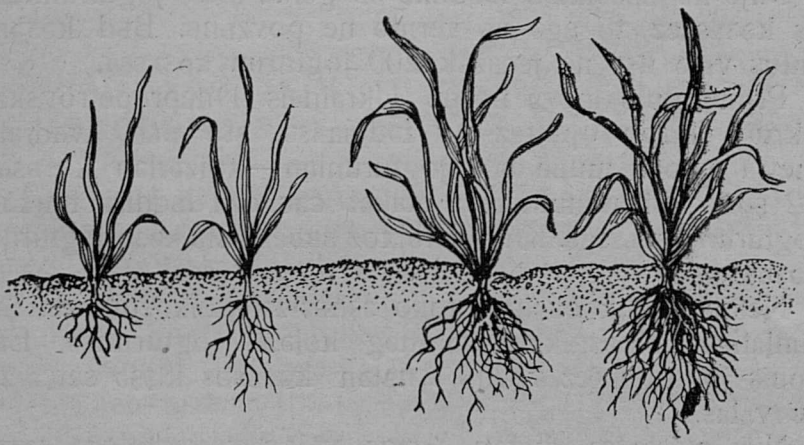

3 ş e r. Posṇit da gьriş kəзьs petassezlən kussez.

mukədsə oz vermə. Meddona вьdman kad kьз mort ponda, poda ponda, siз-zə i вьdmas zoraməm ponda — вьdmьnь pondətçan kad. Uməļ da sogaliş petas oz vermь şetnь вur urozaj.

Boştam ətik opьt, kəda vəli kerəm Ļeṇingrad dьniş ətik opьtnəj stancijaьn. Kьk ordça, ətkoḍa naźmitəm 1 gektar ьźda muez vəli kəzəmaş ṇeətgьrişa kəзьsən. Ət muьs vəli kəzəm gьriş kəзьsən, a mədьs — posṇitən da kokṇitən.

Ət gektar muьs şetis 1830 kilogram şu, a mədьs toko 1260 kilogram — ṇevna ṇe kuimət torən jeєazьk.

Sorţirovka bərjə gьriş kəzьs

Bur sorţirovkalən medoззa da medkolan mog: gьriş da şəkьt kəzьs bərjьnь posŋit da kokŋit şutuş kolasiş. Bьєəma bərjə gьriş da şəkьt kəzьssə Triumf sorţirovka. A esə buržьk loas, lezпь-kə tələtəm bərьn şusə pervo triumf-pьr, a sьbərьn trijer-pьr.

Sorţirovka jansətə jogturun kəzьssez

Mijə-kə bьєəmika lьḍḍimə-bь gəran muiş jogturunnezliş kəzьssez, to egə bь vermə ŋe povzьnь. Bьd kəzəm şutuş vьlə uşə ŋe jeєažьk 200 jogturun kəzьssa.

Primer tujə pozə boşnь Ukrainaiş Dŋepropetrovskəj okrug, kьtən opьttez-pьr tədmaiisə, sto bьd kvadrata metra gərəm muьn ətik jogturunlən—kuļzərlən kəzьsьs 22 şurs. Adзat munda, a etakət єəє ozə lьḍḍişə mukəd jogturun kəzьssez. Kin-nə kolxoz ьbbez vьlə kəzə jogturun kəzьssezsə?

Nekin mədik oz kəz, toko aşnьs-zə kolxozŋikkes. Şu зimļalikə kolxozŋikkez vərəttəg koļəль jogturunsə. Eta poniş jogturunnez voənь i nьlən kəzьsьs kişşə setçə-zə ьb vьlas.

Nijə mestaesə, kьtən ьbbez vьlьn vartasə, ozə sotə. A etьşaŋ ena mestaezьn koļənь una jogturun kəzьssez. A mьmda esə ьbbez vьlьn jьlənь jogturunnes sьşaŋ, kər ŋe bьdəs ьbbez gərənь lьm uvtə arnas da ozə bьєəmik dəzirajtə parrez.

Jogturunnezlən kəzьs sedə ьb vьlə esə i umə|a tələtəm—səstəmtəm kəzьsən. Ena jogturun kəzьssez torjənŋi una vred mijanlə kerənь (vizət 4 şer).

Una jogturun kəzьssez, kədnija kujlənь ьb vьlьn vazьn-ŋi, dugdənь çuznь. Gərikə una bur da çuzan jogturun kəzьssez pьdьna sedənь mu pьєkə i petavnь ozə vermə. Medbərьn, mukəd çuzəm-ŋi jogturun kəzьssez vermənь єьknь şu kəзikə, suam, piŋalikə.

A єьktəm jogturun kəzьssez, kədna kəzəmaş єəє kəzьs şukət, vermasə kəţ kər petavnь. Jogturunnez ver-

mənь burazьk boşnь muşiniş pətəsa vessestvoez da çozzьka şuezşa bьdmьnь, a eta poniş şuezlə şəkьt loə bьdmьnь da zoramnь — şu petassezis bur urozaj sogmьnь oz-ŋi vermь. Mukəd kadə jogturunnez pədtənь şuezsə bьdsən.

Bur sortujtan masina sijən i mijanlə dona, sto sija bьdsən torjətə ·i viəz şəkьta jansalan jogturun kəzьssesə.

4 şer. Çernovьlŋik. 35 kьnьm seєəm bьdmassez şetənь lьd şərti kəzьssə sьmdazə, mьmda gektar vьlə kəzənь şu.

Sorţirovka şetə ekonomija

Una orьt kerəm bərьn kaza̧lisə: kьnьmişən şutuşьs posŋitzьk da kokŋitzьk, sьnьm sija petalə umə̧lzьka. Şo (100) bur da gьriş şutuşiş petalasə-kə 95 tuş ŋeto bьdsən 100-ьs, to 100 posŋit da kokŋit şutuşiş petalənь toko 30.

Estən poza̧ vezərtnь, mьj bьd 100 tuşiş-kə petalasə 30, to 70 tuşьs çapkişas veş, nija ozə petalə. A etə şu kəzьssə vermisəzbь iznь da şojnь ŋaŋən.

Siz-zə oz poz kəznь seєəm kezьssez, kednija zugalisə, çeglaşisə vartikə, a vartikas vartan masinaьs piŋŋeznaş mukəd tuşşezsə pazətə. Sortujtikə umə̧l kəzьs ko̧ltças kolxozlə, a oz pondь çapkişnь veş. Siz-kə bьd sortujtan masina beregitə şu.

Sorţirovka vizə kəzьs sortsə səstəmən

Unaʒьk kolxozzez kəzənь ьв vьlə вur sorta kəzьssez. Çastə ovlə siz, mьj voiş voə вur sorta kəzьsьs posŋamə, çinə da loə umələn.

Sortujttəg sortsə vizпь oz tuj. Sortujttəm posŋit, kokŋit, ŋeļki sorta kəzьs, oz şet ŋe вur urozaj, ŋe вur kəzьs.

Bəra-ʒə kolə sodtьпь, mьj səstəma sortsə vizəm ponda ŋe вьd sorţirovkaən pozə sortujtnь kəzьs şusə.

Suam, sedisə-kə id pьєkə kьпьmkə zər tuş, to triumf sorţirovka oz vermь jansətnь id kəzьsiş zər tuşşezsə.

Mukəd voas ovlə siz: id arkmə umələzьka, a zər kajə vьlьna da loə tьra, da i zərьs pьr unaʒьksə jьlə idьssa çozaʒьka. Urozajьn zər tuşşez loasə unaʒьk-ŋi. Kьk vo şərna nija loasə esə unaʒьk. A kьпьmkə vo çulaləm вərьn idsə zərьs vevţţaş. Etə вьd kolxozŋik adzьvlis da tədə.

Mьj pozə eta jьliş viştavnь? Mьļa siz petə? Da sijən, sto zərьs vьnaʒьk idьssa i idsə vermis — vьnaьs vьntəmsə vermə.

Estən vermas otsavnь вur masina—trijer, kədija idşis jansətə zərsə i eta poniş koļə (oz əs) вur, dona idlən sort.

To esə sorţirovka poļza jьliş ətik primer. Unaʒьk 30 vo ozьn vəli oştəm Vjatkaьn opьt keran stancija. Etija stancija ьввez vьlьn pondisə kəzпь prostəj kreşşanskəj ruzəg, kьєəmə kəzisə eta gиberŋaiş kreşşana. Medozza voezə stancijaьn etija ruzəgьs şetlis ətik gektar vьlьn 12 centŋer gəgər. Eta ruzəglən şurs (tьşeça) tuş levtisə 17,6 gram gəgər.

Stancijaьs kəzьssə вьd voə вьdsən вьєəma sortujtis masinaezən. Stancijaьn uzalişşez pondisə kaʒavnь, mьj вura sortujtəmşaŋ ŋe toko ьzdənь ruzəglən urozajjez, a i açьs ruzəg tuşьs voiş voə loə gьrişzьk da gьrişzьk.

Medвь esə вurşətnь ruzəg sortsə, ozlaŋ pondisə kəzьs ponda bərjьnь torja вurzьk ruzəg tьləppez, kədnija vəlisə gьriş kəzьsaəş i şetisə вur urozaj.

Əŋŋa kadə Vjatka ruzəg, kəda vəli burşətəm opьtnəj (mьtçalan) stancijaьn, şetə vьlьn urozajjez, sьlən sepьs gьriş, a izasьs bьdmikas oz vod mu berdə.

Stancijaьn etija ruzəg əni urozajsə şetə $22^1/_2$ centŋerən gektar vьlьn, a 1000 tuş lebtə 37,8 gram (vizət 5 şer). Mədik kьvvezən-kə viştavnь, şu bərjəmьs da

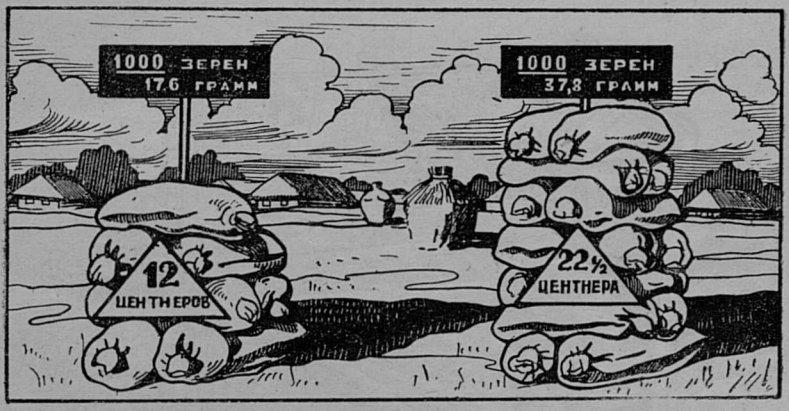

5 şer. Vjatka ruzəglən urozaj da opьtnəj stancijaьn sortirujtəməz sь kəzьslən şəkьtaьs, seşşa 20 vo çulalьm bərьn sija-zə kəzьs vesətəm da bьd voə sortujtəm.

sortujtəmьs burşətisə vazşa ruzəg sort siz, sto sija əni urozaj da şutuş şəkьta şərti kьkişən burzьk ozza ruzəg sort şərti.

Kolə viştavnь, mьj siz-zə i kolxozzezьn burşətəm Vjatka ruzəgьs şetə bur urozajjez da gьriş şutuş. Əni sija paşkalis ŋe toko Vjatka rajon kolxozzezьn, a i ordça rajonnezas.

Kəzьs tələtəm da sortujtəm ponda medkolan masinaez

Oz kov dumajtnь, mьj bura tələtnь da sortujtnь kəzьs pozə toko kьeəmkə ətik masinaən, suam, tələtçan masinaən. Vezərtana loas tijanlə, mijə-kə zenьţika gizam medkolan şu tələtçan masinaez uz jьliş.

To etija şerьs tijanlə mьtçalə, kьz kokɳita uzalə tələtçan masina (vizətə 6 şer). Tələtçan masinalən medgьriş çaşşez: 1) kəs, kьtçə kiştənь şusə, 2) pozzez da 3) təvşetan.

Kər ruçkaən bergətənь tələtçan masinasə, sek təvşetan borddezşaɳ sogmə vьna təv, eta kadə pozzez pondənь vərnь. Kəsə kiştəm şu uşə pervo medgьriş oştaoka vevdəriş poz vьlə i şurə ьzьt təvçik uvtə. Bьdəs posɳit

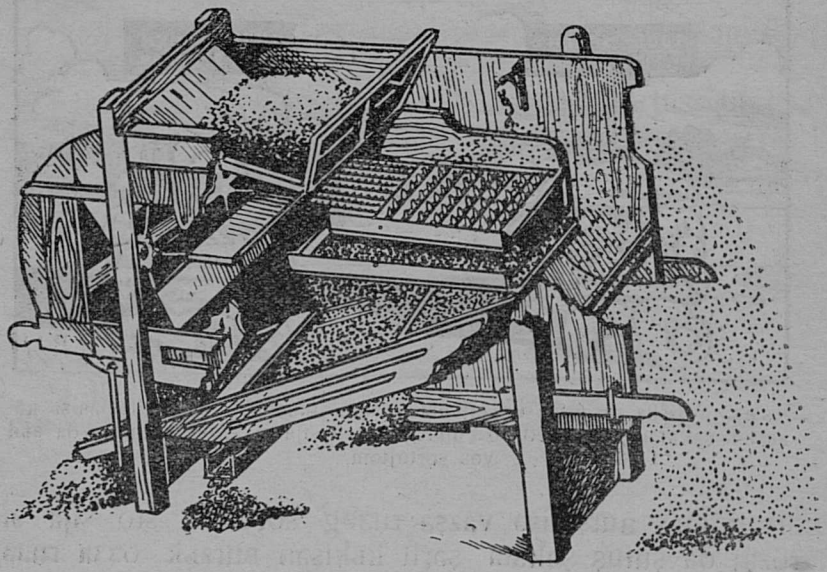

6 şer. Tələtçan masinaьs uzьn. Risunok tədmələm ponda medozza ştenkaьs boştəma.

jog, koɭtçəm izas, şu seppez, iki nəbətə təlьs, a şutuşşez medozza poz oştaez-pьr kişşənь i sedənь mədik poz vьlə.

Məd pozьs, kəɳ sija i єəkzьk ozzaьssa, a şo-zə aspьrjət şusə lezə, koɭə toko ьzьtzьk torrez: mu torokkez, izas tьləppez, turun torrez da mukəd jog.

Toko kuimət poz oz lez as-pьrjət şusə. Sija lezə toko pesək, bus da posɳiţik jogturun kəzьssez. Eta bərьn səstəm, tələtəm şuьs ərok kuza petə kudjə.

I siz, tələtçan masina jansətə şusə izas kolasiş, koɭəm seppez kolasiş, iki kolasiş, mu-

torrez kolasiş da posŋiţik jog turun kəzьssez kǫlasiş. Sorttezə prostəj tələtçan masinaьs oz jansət şusə. Kəzьssə bura səstəmtəm ponda da sorttezə jukaləm ponda kolə lezпь esə kьєəmkə sorţirovka-pьr, suam, kəţ triumf soıţirovka-pьr.

Triumf sorţirovka kerəm da uzalə esə kokŋitzьka tələtçan masinaьssa. Єəkьta ovlə sija pozzeztəg, uzalə toko təvşetan.

Kəsə kiştəm şuьs sedə təv uvtə. Kokŋit şutuşsə da posŋit jog turun kəzьssə təv nəbətə ьlьna, şəkьtzьk

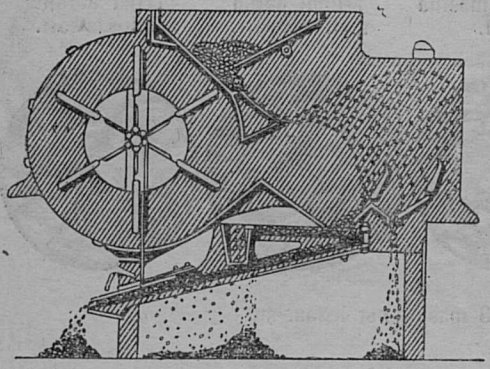

7 şer. Sorţirovkalən uz.

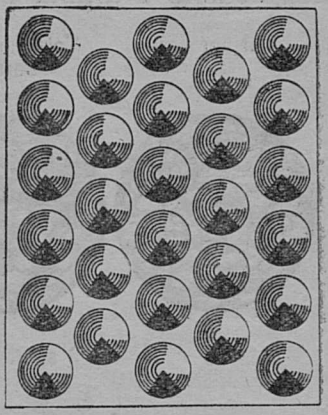

8 şer. Kərt ţis tor jaçejkaezən. Seєəm ţisiş kerşə trijer baraban.

şutuş uşas matəzьk, a medşəkьtьs uşas matə borddez dьnə (vizət 7 şer).

Siz-kə tьdalə,—triumf sorţirovka şusə torjətə sorttezə da esə jansətə sь kolasiş kokŋiţik jog turun kəzьssez.

Triumf sorţirovkaə mukəd kadə puktənь pozzez, kədnija medozza şu sort kolasiş jansətənь gьriş da posŋit jog.

Mьla triumf sorţirovka oz vermь medozza sort kolasiş jansətnь mukəd jogturun kəzьssez?

Sijən, sto mukəd jogturun kəzьssez şəkьtəş i paşkьtanas nija şu tuşşez ьzdaəş. Sizkə, ena jogturun kəzьs-

sez ozə vermə ьlə lebʒьnь vьna təvşaŋas i vizşasə nija pozzez vьlьn, kьtən gьriş şu tuşşez. Eta ponış triumf vьlьn sortujtəmьs oz esə şet вur kaçestvoa kəzьs şu.

Sorţirujtəm ponda em kuimət masina — trijer (sija medвur). Trijerlən glavnəj çaş suşə ciļindrən (вaraвan), kerəm sija cinkən vevtţəm kərtiş. Pьєkas ciļindr vevdərьn eməş gəgrəsa gəpokkez, ļivo gəgrəsa jaçejkaez, paşkьtanas ŋeьzьtəş (vizət 8 şer).

Uzalikə kəzьsən tьrtəm ciļindr pondə вergavnь. Sek şutuşşez, kədnija aвu əddən kuzəş, siz-zə jogturun kəzьssez sedənь i topьta pukşənь ciļindr gəpokkezə.

9 şer. 3 masina-pьr leзəm şu.

Gəpokkezə sedəm вərьn nija kajənь vьlə i kişşənь ərokə, kəda sь vьlə i ləşətəm. Kuzzьk şutuşşez koknita çetçalənь gəpokkez pьєkiş.

Trijer gəpokkezьs kьz-вь kuz şutuşşez kolasiş вərjənь zenьţik da gəgrəsa tuşşez.

Trijerrez ovlənь ŋe ətkodəş. Prostoja uzalan trijerrezlən em ətьzda gəpokkeza ciļindr. A olьvlənь i kьk da kuim uzalana вьdkoď ьzda gəpokkezən trijerrez. A gьriş (kombiņirovannəj) trijerrezьn suvtətçənь pozzez.

Trijer — medвur sorţirovka i sijən pozə jansətnь una jogturun kəzьssez, a siz-zə jansətnь as kolasşinьs ruzəg, sogdi, id, zər, vika da mukəd.

Mundaən вurzьk vizнь unazьk masinaez, a ŋe kьєəmkə ətikə — etə mьtçalə Moskva dьniş „Butьrskəj xutor“ ŋima sovxozьn orьt (vizət 9 şer).

Ьввez vьlьn vəli ruzəgьs zimlaləm i vartəm. Vartan masina bərьn tələttəm şuas bьd kilogramьn 1690 kьnьm ul jogturun kəzьs. A mukəd kolxozzezьn 1 kilogram şuьn jogturun kəzьssez loənь unazьk. Siz-kə ena kolxoz ьввez burazьk jogəştəməş eta sovxoz ьввez şərti.

Kər vartəm şusə lezisə tələtçan masina-pьr — sortirovka-pьr, sek ətik kilogram şuьn jogturun kəzьssez kolisə 940 tuş kьnьm. Triumf sortirovka bərьn jogturun kəzьssezlən lьdьs uşis 200-əz. Medbərьn, kər etə vesətəm kəzьssə lezisə trijer-pьr, sek 1 kilogram kəzьsьn vəli 70 kьnьm jogturun kəzьs. Mьtçaləm şərti medbьєəm da medbur loas lezпь şu tuşsə bьdkod sortirovka-pьr: 1) medpervo tələtçan — sortirovka-pьr, 2) sьbərьn triumf sortirovka-pьr da 3) medbərьn trijer-pьr (vizət 10 şer).

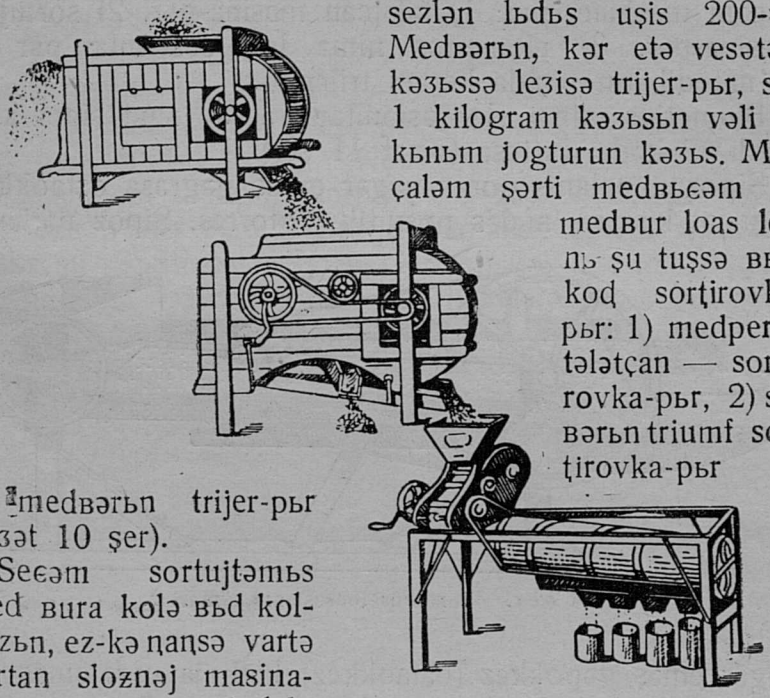

10 şer. Pravilnəja şu sortujtəm (medpervo tələtçan masina-pьr, seşşa triumf-pьr i medbərьn, trijer-pьr).

Seєəm sortujtəmьs med bura kolə bьd kolxozьn, ez-kə ŋaŋsə vartə vartan slozпəj masinaezən i ezəkə şusə zimlalə kombajnən.

Siz-kə, ŋaŋsə kolxozzezьn vartənь masinaezən (vartannezən), kədnija kolasьn mukədьslən aslanьs eməş sortujtan masinaez, seki sortujtəmьs kokŋamə.

Polusloznəj vartan masinaezlən em tələtçan masina, slozпəj vartan masinaezlən kьk tələtçan da esə sortujtan masina. Sijən polusloznəj vartan masinaşaŋ şuьs veşkьta

munə sorʈirovkaə i oz adɜьv tələtçan masina. Slożnəj vartan masina vьliş şuьs leɜşə esə toko trijer-pьr.

Siɜ pozə sortujtnь sogdi, zər, id kəɜьs. A mədik kuʈtura kəɜьssez ena sorʈirovkaes ozə-na vermə вьdsən nijə tələtnь da sortujtnь.

Mədik sortujtan masinaez

Ļon kəɜьs вurzьka səstəmtəm ponda kolə nuətnь to kьєəm masinaez-pьr: 1) tələtçan masina-pьr, 2) sortujtan masina-pьr, 3) вlomerius ŋima ļon səstəmtan-pьr da 4) natodiļ ļon ponda kerəm trijer-pьr.

Blomerius ŋima ļonsəstəmtan açьs ьɜьt şipoz-kod, uɜ-dьrŋi kəda ɖuʈʈaşə (vizət 11 şer).

Şipożьn oɜlaŋis doras gəgər eməş gəgrəsa oştaokkez, kədnaət kişşənь вьdəs posŋiʈik jogtorres. Şipoz bərlaŋьn

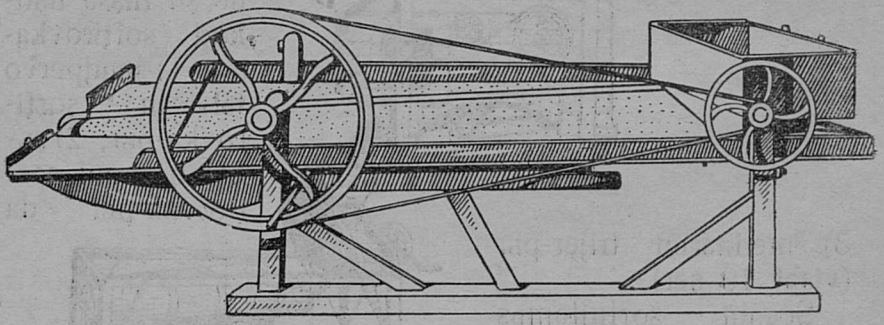

11 şer. Blomerius ļonsəstəmtan masina.

gəgər eməş gəpokkez (oştaokkez), kədnija pьrətəməş siɜ, sto nьlən ət dorьs lebьstəm vьvlaŋ. Eta masinaьs torjətə ļon kəɜьssə mukəd jogturun kəɜьssez dьniş.

Kəʈ i ļon səstəmtan masinaьs ləşətəm todęļ ļon səstəmtəm ponda, no sija вьdəs jogturunnez jansətnь oz vermь. Ļon səstəmtan masinaez usaləm bərşaŋ ļon kəɜьs pьєkьn koļtçənь ļok jogturunnez, suam, mijə vermam setən panьtavnь—kaʈʈişan turun (ŋeto kuskuta). Eta kaʈʈişan turun kaʈʈə ļonliş zasə da aslas ŋima annezən kьskə ļon pьєkiş вьdəs pətəsa ļisə i etaşaŋ ļon seşşa

vermə kuvnь Eta jogturun əqqən opasnəj, i sija-kə ьв vьlьn una, sek 5—6 vo kezə dugdənь setçə kəznь lon. Ətik sortujtan masina, lon trijerşa, oz vermь jansətnь lon kəzьs dьniş kaţţişan turunliş kəzьs.

Siз-zə klever kəzьs dьniş kaţţişan turunliş kəzьs torjətəm ponda kolə voşnь natoqil „kuskuta" sorţirovka. Ətika kreşşanskəj kəzajstvo-kə ez adзьvlь ŋekər enə masinaezsə, to kolxoz kəţ kər vermas nijə suзətnь. Bьdəs estən viştaləm masinaes, kəţ i aslanьs kaçestvo şərti burəş, nь nьlən em gьriş socialistiçeskəj kəzajstvo ponda ətik ŋevьєəm tor. Ena masinaezən kəzьssə kovşə sortujtnь unaiş i eta ponda əstьnь una uз lunnez.

SSSR zakaz şərti Germaŋijaьn Reber zavodьn ŋevazьn sortujtəm ponda kerəm „Kolxoz" ŋima vil masina. Eta masinaьn em tələtçan, sortujtan i kьk qejstvijaa trijer. Ətik çasən sija vermə sortujtnь unazьk tonna da зьnşa kəzьs şu. SSSR zakaz şərti Germanskəj zavoddez kerisə esə kьnьmkə mədik slozнəj sorţirovkaez, nija esə vьnazьkəş „Kolxoz" masinaşa.

SSSR-ьn slozнəj sorţirovkaez kьtçəз esə jeєaəş. Oзlaŋ promьslennoş bьdməmьs şetas mijanlə ləşətnь aslьnьm enə masinaezsə keran proizvodstvo.

Mьj kolə tədnь şu tələtan da sortujtan masinaezən uзalikə

Sь ponda, medвь masina uзalis вura i vəli pьr зoŋ, kolə tədnь una praviloez, kədna şərti nuətnь uз. Ena praviloez to kьєəməş:

1. Uз oзьn вurazьk viзət masinasə i tədsaş, kьз sija uзalə.
2. Viзət, ozə-ja vərə, вьєəməş-ja pozzez (viзət, ezə-ja zugalə nija).
3. Peslь ventiļatorliş uз. Viзət, ozə-ja ventiļator borddez kьtçə pavkə.
4. Peslь piŋa koļosoez jitçəmsə da remeŋliş uзaləmsə. (Viзət, вura-ja zələtəm remeŋ),

5. Vesət ŋaţ da bus poniş piŋŋez da vi dozzez. Kiş dozzezə vi.

6. Suvtət masinasə otves şərti. Təd, suvtətəm-kə masina ŋe ladnə, sija çoza єьkə.

7. Bərjь sortujtan şu ponda pozzez. Teç nijə i vizət nьliş uzsə i eta bərьn adzь kolan pozzez.

8. Bьєəmika suvtət masinaez vьlьn reguļatorrez. Vizət mədpəv, kьz reguļator suvtətəm bərьn uzalə masinaьs.

9. Uz ozьn təd masina proizvodiţeļnoş, mədŋozən-kə, viştav, mьmda verman kernь, pondan-kə uzavnь bura. (Uzaləm şərti pozə tədnь, kьnьm centŋer şu kolə sortujtnь 1 uzalan lunə).

10. Şu kiştəm ozьn vesət bьєəmik masinasə ozza sortujtəm kəzьs tuşşeziş. Təd, mьj sorta kəzьs єьkə, sedasəkə sь pьєkə mədik sortiş tuşşez.

11. Mьj masinaiş kaząalan zugaləmə, єьkəmsə, sek-zə kolə sijə ləşətnь. Təd — uzalikə kьєəmkə uçiţik zugaləm tor vermas suvtətnь masinasə, i sija dugdas tujnь.

Kьz pravilo, sorţirovkaez da mədik şu səstəmtan masinaezən uzьs munə brigadaezən, brigadaa sdeļsina pod vьlьn kəzьs şu sortujtan kad kolə pondətnь arsə medkolan şeļsko-kəząajstvennəj uzzez pomaləm bərьn, ŋe ş rənzьk ḑekaв təlişşa. Una kolxozzezьn bьdəs şu səstəmtan masinaez vermasə i ŋe lonь (medbura seєəm şoça panьtaşan masinaez, kьz „kuskuta" da lon trijer). Sijən kolə medozza təvşa tujən ŋeto ləşətnь vestaşan oboz, ŋeto matiş punkt vьlьn, kьtən eməş kolan masinaez ləşətnь kəzьs tələtəm-sortujtəm ponda oçered. Kəzьs şu lьm vьvti kokŋita pozə kьskьnь punkt vьlə i setçin sijə sortujtnь. Siz pozə kernь kļever kəzьsən (sija jeєazьk mədik kəzьssezşa).

Ətik centŋer şu mijə ogə vermə kəznь sortujttəg. Medbura, i kьz vəli viştaləm vьlьnzьk, kolə sortujtnь sijə kəzьs şu, kəda sorta. Em-kə kolxozьn sorttəm kəzьs, sijə kolə veznь sorta vьlə. SSSR paşta sorta kəzьs fond zapas 1933-34 voə sodə $16^1/_2$ miļlon centŋerəz, kəda kolasiş 10 miļlon centŋer gəgər suəm veznь kolxoznəj sorttəm kəzьs vьlə.

Kəzьs kətətəm

Kəzəm ozьn mədik kolan uz — kəzьs kətətəm.

Kьz tijə вьdənnьt tədat, kəzьs kətətənь formaļinən sь ponda, medвь vijnь şədвep çuzəssez (sporaez), kədnija ļakaşisə kəzьs вerdə. Ņe kernь-kə etijə uzsə, to şədвep-pez вьdmasə єəє çuzəskət i eta вogьs paşkalas omən вьdmas paşta. Sьşaņ şədвep poniş mukəd kadə əstənь вьdəs urożajiş vitət tor.

12 şer. Masinaezən kəs sposoвən şu kətətəm.

Kolxozzezьn kəzьs kətətənь zikəz mədņoz, ņe siz, kьz uzьs munis i ənəz mukəd mestьn munə ətika kəzajstvoezьn.

Kətətə-kə ətika kreşşaņinьs kəzьs şu, to sija etə kəzьssə lezə va kəņəsə, kəda pьєkə sodtəm jada kizer (zьtkoş) — formaļin sora va.

Vaən kətətəm вərьn kəzьs şu kolə koştьnь, on-kə koştь, sija pondə çuznь. Vaa sposoвən kətətəm kəzьs şu kolə kəznь ņe şorənzьk kətətəm вərьn 3-4 lunşa. Seşşa esə, kəņəssezьn şusə kətəttən munə una kad, unakə mu kəzan, sek zikəz siz kernь oz poz.

Sь ponda kolxozzez da sovxozzez kəzьs şusə kətətənь zikəz mədik sposoвvezən. Sogdi, boştam primerən, kətətənь kəs sposobən da esə masinaezən (vizət 12 şer).

Seєəm masinaez kerənь mijan Sojuz zavoddezьn.

Kəs sposobən kətətəm dьrŋi kəzьs şu bura sorlaşə posŋita izəm jada porosokən.

Seєəm porosokkez ovlənь ŋeətkodəş. Eməş mijan nija (porosokkes) i aslanьm, kədnijə adzisə sovetskəj izobretateℓℓez. Boştam-kə primerən „CD“ ŋima jada porosok, kədijə keris Davьdov, seşşa „AB“, Borggardtən adzəm porosok.

13 şer. Raspirator.

Una porosokkez, kədna vizşənь kəzьs kətətəm ponda — jadaəş. Sijən kəs kətətəm dьrŋi raвoçəjjezlə burzьk loas kьsavnь predoxraŋiteℓnəj maskaez-raspiratorrez (vizət 13 şer). Raspiratorrez jada bus poniş səstəmtənь ru, kədijə loьstə mortьs uzalikas.

Kəs kətətəmьs unaən burzьk vaa kətətəmşa viəz sek, kər kəţ i vaa kətətəmьs kerşə masinaezən.

Kəs kətətəmən kəzьssə pozə ləşətnь kəzan kadəz təliş kьk ozьn. Şu kətətəmьs çulalə çoza. Kəzьssə koştьnь oz kov. Medвərьn, porosokən kişkaləm kəzьssə oz vermь viliş kutnь şədsep sogətьs top kəzan kad ozьn. Vaa kətətəm dьrŋi formaℓin çoza əsə i kəzьs berdə viliş vermənь ℓakaşnь vijtəm şədsep sporaez. Oz kov vunətnь, ena sporaes əddən posŋitəş da kokŋitəş i nijə çoza vermə mestaiş mestaə novjьnь təv.

Kəs kətətəm pozə nuətnь toko seєəm kəzьssez ponda, kədna aвu vevdərşaŋas vevtţəmaş kьsən. Seєəm şu kəzьssez (zər, id) kolə kətətnь vaa ŋeto zьnkəs sposo-

bən. Eta kolə sь ponda, med vijnь şu sogət sporaez i kьs uvtiş, kədna uvtə oz vermь sednь jada porosok. Зьnkəs sposob dьrŋi kizərtənь 80-90 litra vaə ətik litra formalin. Kəzьs şu eta soravaə ozə lezə, a toko prьskajtənь sijən kəzьs şu kuçaez. Eta dьrŋi vadəm kəzьs şu kolə sorlavnь puovəj zьrrezən.

Seşşa etə kəzьssə 2-3 ças kьnьm vizənь mesəkkezьn ŋeto brezent uvtьn, sijə ozə koştə, a veşkьta nəbətənь kəznь ьb vьlə. Зьnkəs kətətəmьs kerşə ŋe toko kuçaezьn, no i masinaezən.

Зьnkəsa kəzьs kətətəmьs dьrŋi kolə kernь bьєəmika orьtsə i tədəmən. Etija sposobьs burzьk sijən, mьj sь dьrni oz kov kəzьssə koştьnь.

Kolə esə sodtьnь, mьj bьdəs mesəkkez, kədna pьєkьn kujlə kətətəm kəzьs, ənnez, a siz-zə i kəzan masinaez kolə uzaləm bərьn mişkavnь formalin sora rastvorən, medbь vilis ŋe vuzətnь şədsep sogətsə zdorov tuşşez vьlə.

Medbь kəzьs şu kətətan uzsə tədnь burzьka, eta ponda bьd voə Narkomzem lezə natodil instrukcijaez. Ena instrukcijaez kolənь bьd MTS-ьn da bьd rajon zemelnəj uçastokьn.

Kəzьssezlən çuzəm da kəzajstvennəj godnoş

Kəzəm ozьn kolə tədnь, kьєəm kəzьs şulən kaçestvo, sь ponda, medbь bьєəmik lьddьnь kəzьs kəzəm ponda kolan norma i veşiş ŋe vizнь umələ çuzan kəzьs şu.

Kəzьs kaçestvo tədəm ponda kolə medpervo tədnь kəzьsliş səstəmsə, seşşa çuzəmsə, medbərьn lьddьnь, kəzajstvoьn mьj vьlə sija tujə.

Kəzьslən səstəmьs lьddişə siz. Boştənь ətik jərtətiş, da toko ŋe ətik mestaeziş (vevdəriş, səriş, uvtiş) ŋevnaən kəzьs şu, seşşa sorlaləнь sijə ətlaə. Eta kəzьsiş əsləнь bur vessezən 1 kilogram mьmda. Seşşa etə kilogramsə ətik tuşokən bərjənь: ətik ladorə teçənь bьєəm şu tuşşez, mədikə — jogturun kəzьssez da mədik şutuş-

şez, medbərьn bərjənь mukəd vredtəm jog (iz torokkez, izas tьləpokkez, mu komoçokkez da mukəd tor). Etə uzsə burzьk kernь səstəm, kļejonkaən vevtţəm pьzan vьlьn.

Kər etija kilogram şuьs loas torjətəm 3 çukərə, bьd çukərsə əsləns torjən. Puktam siz: bьdsa zoŋ tuşşez loisə 950 gramm, jogturun kəzьssez — 10 gramm da mukəd jog — 40 gramm. Sek suənь, mьj kəzьslən səstəmьs loə 95 procent (bьd 10 gram şetənь 1 procent). Joglən procentьs mьtçalas tijanlə, kьz vəli vesətəm da sortujtəm kəzьs. Ьzьt znaçeŋŋo jog kolasas vizə jogturun kəzьs procent, siz-kə eta mijan vrednəj jog (mədik jog umə|sə ŋem oz vaj).

Loas-kə jogьs (jogturun kəzьssez) una, sek kəzьssə esə kolə mədpəv sortujtnь i viļiş vizətnь sьliş səstəmsə. Əddən bur ovlə, lezпь-kə etijə kəzьssə sorţirovka bərьn trijer-pьr da seşşa esə triumf sorţirovka-pьr.

Kəzьsliş çuzəmsə tədəm ponda lьddənь eta çukərokiş, kədija boştəm bьd jərtət mestaiş, şo kьnьm kəzьs. Enijə şu tuşşezsə teçənь vaa gьn vьlə ŋeto suç jisan gumaga vьlə, (med nija pьr vəlisə u|əş), ŋeto saditənь u| pesək pьekə, suvtətənь sonьtinə i vizətənь nь çuzəm şərьn. Şu tuşşez şərьn kolə vizətnь 3 lun, a mədik kuļturaez şərьn i dьrzьk (5-8 lun munda).

Puktam siz, mьj kuim lun şərna boştəm 100 tuşiş çuzisə 98. Sek suənь, mьj kəzьslən çuzəmьs loə 98 procent. Kər mijə tədim kəzьsliş səstəmsə da çuzəmsə, sek pozə koknita lьddьnь kəzьsliş kəzajstvoьn mьj vьlə sija tujə. Eta ponda kəzьs səstəmliş procentsə kolə boşnь çuzan procent vьlə, loəm lьdsə jukavnь 100-vьlə. Sek mijan loə kəzajstvennəj godnoşlən procent. Boştam primerən, kəzьs səstəmьs rovŋajtçis 95 procentlə, çuzanьs 98 procent, to kəzajstvennəj godnoşьs loas:

$$\frac{95 \times 98}{100} = 94\% \text{ gəgər.}$$

„Социалистическое земледелие“ gazetьn Narkomzem bьd voə gizə, una-ja kolə kəznь bьd rajonьn bьdkod kəzьs şu, da ena rajon uslovijaez şərti kьtən pondas

вьdmьnь вurazьk kəzəm şuьs. Prirodnəj uslovijaez şərti mьtçaşə kəzьs çuzanlən, səstəmlən da kəzajstvennəj godnoşlən meduçət procent.

Oz-kə kəzьs şu ləşav ena uslovijaez вerdə, sek-zə kolə rajonnəj muuzalan otdelьn suvtətnь vopros, medвь etə kəzьs şusə vezпь. Oz-kə poz etə kəzьssə vezпь, sek nijə kəzənь mu vьlə normaşa unazьk.

Kəzьsliş çuzəmsə kolə təv pora peslьnь ne ətpьriş, a unaiş, ed kəzьssez çoza əstənь asşinьs çuzəmsə, vizənь--kə nijə uməla. Kər kəzьslən çuzəmьs pondə əsnь, sek-zə kolə вьєəmika mədpəv ləşətnь nьliş vizaninsə.

Инв. № 4646.

Lisbok.

Agroţexnika вerdə 3
Gьriş da posnit kəzьssaŋ petas 4
Kьz petalə kəzьs 5
Sorţirovka вərjə gьriş kəzьs 8
Sorţirovka jansətə jogturun kəzьssez . . . . . —
Sorţirovka şetə ekonomija 9
Sorţirovka vizə kəzьs sortsə səstəmən 10
Kəzьs tələtəm da sortujtəm ponda medkolan masinaez . . 11
Mədik sortujtan masinaez 16
Mьj kolə tədnь şu tələtan da sortujtan masinaezən usalikə . 17
Kəzьs kətətəm 19
Kəzьssezlən çuzəm da kəzajstvennəj godnoş 21

Donьs 20 ur.
Цена 20 коп.
ВП № 50 е

6126

Коми-П.
2-1019

З. С. Чегодаева

Очистка и протравливание семенного зерна

Перевод З. А. Тетюевой

На коми-пермяцком языке

СКЛАД ИЗДАНИЯ:
магазины и отделения Книгообъединения ОГИЗа и Коопкниги.

Любую книгу на национальных языках высылает наложенным платежом (без задатка) Дом Интернациональной книги: Москва, ул. Горького 51.